

УДК 792+791.633-051

Пацунова Л. К.

ОСОБЛИВОСТІ РЕЖИСЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СУЧАСНІЙ ТЕАТРАЛІЗОВАНІЙ ВИСТАВІ

У статті розглядається мистецтво режисури та його специфічні закони, особливі форми, виразні методи і засоби; визначено та обґрунтовано сутність і специфіку професійної діяльності режисера як творця театралізованої вистави. Доводиться, що режисура – це синкретичне мистецтво, в якому полягає діяльність широкого профілю. Талант режисера полягає в створенні цілісного художнього образу в одному театралізованому творі. Розглядаються особливості режисерської діяльності у сучасній театралізованій виставі. Вимоги до режисерської діяльності, його професіоналізації вирости настільки, що тільки постійне підвищення теоретичного рівня, практичної кваліфікації, самоосвіта, розширення світогляду може забезпечити відповідність цим вимогам.

Ключові слова: режисер, художність, драматургія, актор, сучасна театралізована вистава, сценічне мистецтво.

Режисура українського сценічного мистецтва народилася на благодатній ниві колективної творчості театральних митців країни, які поєднали в собі багатство художніх талантів – драматурга, артиста, режисера. Ансамбль творців сцени – театр корифеїв кінця XIX – початку XX століття, їх наполеглива багатогранна, яскрава самобутня художня діяльність, їх пошуки, успіхи і невдачі заклали міцний фундамент розвитку українського театру для майбутніх творців національного театрального мистецтва сьогодення.

Сучасний період розвитку вітчизняного театру пов'язаний з пошуками виразних засобів театру святкового, ритуального, культового, яким майстерно володіли митці сценічного мистецтва України кінця XIX – початку XX століття. Тому актуальним сьогодні та одним з плідних шляхів оновлення театру вбачається звернення до творчого досвіду корифеїв української сцени, які були фундаторами національного театрального мистецтва, мали глибоке коріння етнічної культури.

Мета дослідження – визначити та обґрунтувати сутність і специфіку професійної діяльності режисера як творця театралізованої вистави.

В останнє десятиріччя XIX століття у європейському та російському театральному мистецтві термін “режисер” набуває нового сенсу. Якщо раніше в режисері вбачали організатора, а часто-густо й антрепренера, хазяїна театральної трупи, то на порозі XX століття функціональна діяльність режисера стає більш творчою, він виступає творцем спектаклю як єдиного художнього цілого. Потіснивши актора – єдиновладного хазяїна сцени, режисер і частково художник узяли на себе відповідальність за загальне звучання і смисл постановки.

Цей процес викликав появу нової драми, активне висування на сцену прози, пошуки адекватних засобів для втілення поезії. Вони з'явилися спочатку на французькій сцені, а потім розповсюдилися на все європейське театральне мистецтво.

Професійна діяльність режисера, як майстра сценічного мистецтва, повинна мати відповідну мету, мотиви дієвості, засоби створення, результат, і складається з певних етапів. "Складність і специфіка професійної діяльності режисера полягає в тому, що вона за своєю суттю є діяльністю широкого профілю, і охоплює чотири взаємопов'язані напрямки, що здійснюються у нерозривній єдності: організаційно-управлінський; соціально-психологічний; психолого-педагогічний художньо-творчий. Кожен з них передбачає практичну, творчу і теоретичну діяльність. Особливість професійної майстерності режисера полягає, передусім, у її творчому характері і професійно-педагогічному спрямуванні" [9, 9].

Художність – це характеристика вищої досконалості мистецтва. Вона відділяє високе мистецтво від посередньої художньої творчості. У театральному мистецтві художність характеризує вищі його знахідки, найвеличніші його відкриття у багатоманітному просторі форм. Художність у значенні високої досконалості мистецтва пов'язана з оцінюванням твору мистецтва. У цьому значенні вона виступає як критерій цінності мистецтва. Тому режисуру можна повною мірою оцінювати як художню критику літературного твору, а режисера – як художнього тлумача окремо існуючих видів мистецтв, який з'єднує їх у новий вид мистецтва режисури. *"Основне завдання естетичної критики полягає у передачі своїх особистих вражень... Виходячи з цього, можна розділити таку критику на два роди: перший – критик як художник, критик-творець, який сам створює художні твори; другий – критик-читець, якому доводиться бути мовчки поетом"* [2, с. 348].

Відомо, що до мистецтва режисури відносяться всі явища життя, як і до інших мистецтв загалом. Але, на відміну від багатьох інших, мистецтво режисури зайняте не справжнім життям безпосередньо, а твором іншого мистецтва – драматургії. Тому режисура виступає як художня критика драматичного твору. Але функції режисури не зводяться до вузького розуміння художньої критики драматичного твору, її потрібно розглядати як мистецтво тлумачення будь-якого художнього твору, а режисуру – як самостійне мистецтво, режисера – як майстра своєї справи. *"...Режисер – це не тільки той, хто вміє розібратися в п'єсі, порадити акторам, як її грати, хто вміє розмістити їх на сцені в декораціях, які йому спорудив художник. Режисер – це той, хто вміє спостерігати життя і має максимальну кількість знань у всіх галузях, крім своїх професійно-театральних. Іноді ці знання є результатом його роботи над будь-якою темою, але краще набуті їх про запас. Спостереження можна також набуті спеціально до п'єси, до образу, а можна привчити себе спостерігати життя і до пори, до часу складати спостереження на*

полічки підсвідомості. Потім вони дуже стануть у пригоді режисерові” [3, с. 454].

Наступна особливість мистецтва режисури полягає у безпосередньому зв'язку між художником-творцем і глядачем. Живий артист виступає безпосередньо перед глядачем, даючи йому можливість сприймати не тільки витвір мистецтва (образ), але й самого художника (актора), який створює цей образ. Робота артиста будується на постійній взаємодії, спілкуванні з глядачем.

Масштабне театралізоване дійство “живе” тільки один раз, будь-який повторний захід – це новий захід. Ще одна особливість режисерської професії.

Режисура – це уміння розкрити зміст через систему художніх образів, це мистецтво створення дійства – цілісного (нерозкладного) твору, єдиного за думкою і художнім розв'язанням.

Визначаючи професійну майстерність режисера, необхідно, насамперед, визначити основні якості режисера як фахівця сценічних мистецтв. За теоретичними висновками українського режисера В. О. Неллі, що найбільш відповідають сьогоденню, – режисер повинен володіти такими професійними якостями:

1. Режисер повинен бути передовою людиною, новатором.
2. Робота режисера, яка відбувається в умовах емоційного напруження, вимагає такту, розуму, витримки і високої культури; вона невід'ємна від роботи педагога, з'єднує індивідуально-виховний процес з процесом організаційним, тому, що різноманітний і різноманітний театральний колектив складається з численних і своєрідних індивідуальностей.
3. Широке коло тем, сюжетів, обставин, умов з якими доводиться стикатися режисерові, примушують його бути високоосвіченою, всебічно озброєною знаннями людиною, уміти проникати духом у відтворювану епоху.
4. Вистава – твір поетичний, її творець – режисер – повинен бути поетом.
5. Хороший смак – необхідна якість митця. Поряд з розвинутим художнім смаком, режисер повинен мати відчуття кольору і простору. Режисеру необхідні тонкий смак у музиці, у мові, почуття ритму.
6. Основа театру – драматургія. Це зобов'язує режисера знати драматургічну літературу, її техніку, теорію й історію.
7. Керівник сценічного виробництва – режисер – повинен знати в усіх подробицях театр, естраду та їх побудову, техніку і допоміжні засоби.
8. Актор, артист – головні фігури театру, естради, їх основа, їх центр. Звичайно, сценічне мистецтво – мистецтво колективне, але центральною силою, провідною віссю у творчому колективі є актор. Цілком зрозуміло, що режисер мусить відмінно знати актора і його творчість.
9. Наш театр – театр життєвої правди. Для того, щоб вірно, цікаво й поетично відтворити на сцені справжнє життя, треба це життя любити,

- прагнути пізнати його глибше, бути спостережливим, намагатися проникнути у “життя людського духу”, бути психологом.
10. Кожна професія вимагає придатності та потягу. Режисурі, як і будь-якій іншій професії, мабуть, можна навчитися, але стати режисером у глибокому, справжньому розумінні цього слова може лише людина, яка від природи наділена специфічною особливістю: вже під час дійства чути твір і бачити його у сценічному виявленні.
 11. Драма – грецькою мовою – дія. Мистецтво театру – мистецтво дії. Основна кість (талант) режисера – здатність і вміння підмічати й схоплювати різні види, якості й зміст подій, уміти бачити різні шматки життя, в яких виявляється дія, мати таку пам'ять, що зберігала б різні види дії, якими сповнене реальне життя.
 12. Невичерпна фантазія, винахідливість, кмітливість – без цього не можна уявити справжнього режисера.
 13. Для здійснення ретельно продуманого і детально розробленого плану (постановочного плану вистави) режисерові необхідні тверда воля, ясність світосприйняття, мистецька спрямованість і вміння передбачати результат, тобто ту кінцеву мету, на яку спрямовані творчі зусилля.

Вимоги до режисерської діяльності, його професіоналізації вирости настільки, що тільки постійне підвищення теоретичного рівня, практичної кваліфікації, самоосвіта, розширення світогляду може забезпечити відповідність цим вимогам. Стрімко розвивається час, стрімко розвивається і художня творчість, різко ущільнився потік життєвої, наукової, художньої інформації, виникає потреба у нових, адекватних часу, прийомах роботи, новітнього технологічного оснащення режисерської діяльності. Сучасний глядач все активніше цікавиться не тільки життям дійових осіб на сцені, а й технологією самої режисерської професії. Все частіше глядачу розкриваються технологічні та технічні таємниці сценічного майданчика, театрального світла, прийоми акторської гри та режисерської діяльності. Але це потребує чіткого виконання та дотримання законів режисерської творчості – ідейної спрямованості, почуття правди і віри в художній вимисел. Те, що раніше досягалось досвідом і майстерністю видатних режисерів, пред'явлено молодим. Час же на оволодіння майстерністю може компенсуватися для молодих тільки натхненністю, пристрасною захопленістю творчістю. Створення умов для цього потребує від режисера таланту, обізнаності у всіх сферах мистецтва.

Сучасному режисеру не можливо уникнути активної участі у постановочній справі колективу акторів. Артист на сьогодні є “співрежисером”. Режисер разом з артистом все активніше занурюються у творчий процес створення театралізованого дійства, виходять за межі рольового матеріалу. При цьому напрацьовується єдина художня думка.

Використана література:

1. *Бахтин М.* Проблемы поэтики Достоевского / М. Бахтин // Советская Россия Изд. 4. – М., 1979. – 317 с.
2. *Бахтин М.* Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса / М. Бахтин. – [2-е изд.]. – Москва : Худож. лит., 1990. – 543 с.
3. *Брабич В.* Зрелища Древнего Мира / В. Брабич, Г. Плетнева. – М. : Искусство, 1971. – 80 с.
4. *Барбай Ю. М.* Театральный образ : основные элементы и природа связей : автореф. дис. ... доктора искусствоведения: (17.00.01 – театральное искусство) / Ю. М. Барбай ; Ленинград. гос. ин-т театра, музыки и кинематографии им. Н. К. Черкасова. – Ленинград, 1989. – 36 с.
5. *Берега Р. П.* Формування національної самосвідомості студентів мистецько-педагогічних спеціальностей засобами театралізації на-родних свят : автореф. дис. ... канд. пед. наук (13.00.07 – театральна педагогіка) / Р. П. Берега ; Київ. нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2001. – 20 с.
6. *Голубцова Л. Ф.* Сучасна режисерська діяльність як складова частина культуротворчого процесу : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. (17.00.01 – театральне мистецтво) / Л. Ф. Голубцова ; Київ. держ. акад. керівних кадрів культури і мистецтв. – Київ, 2001. – 17 с.
7. *Евреинов Н.* Демон театральности / Н. Евреинов. – Москва : СПб., 2002. – С. 49.
8. *Клековкін О. Ю.* Містерія у генезі театральних форм і сценічних жанрів : навч. посіб. / О. Ю. Клековкін. – Київ : Промінь, 2001 – 335 с.
9. *Конович А. А.* Театрализованные праздники и обряды в СССР / А. А. Конович. – Москва : Высш. шк., 1990. – 208 с.; ил.
10. *Левченко О. Г.* Масова свідомість і художня культура. Динаміка взаємодії у тексті радянської культури (за матеріалами театру і кіно) : автореф. дис. ... канд. філос. наук. (00.00.04 – соціологія) / О. Г. Левченко ; Київ. ін-т філософії ім. Г. О. Сковороди, Нац. акад. наук України. – Київ, 2003. – 19 с.
11. *Малоока Л. В.* Театрализованное масовое свято: історіографія проблеми / Л. В. Малоока // Вісн. кн. палати. – 2005. – № 4. – С. 47-49.
12. *Пави П.* Словарь театра / П. Пави. – Москва : Прогресс, 1991. – 504 с.
13. *Рубба А. А.* Феномен эстрадной режиссуры / А. А. Рубба. – Москва : Луч, 2001. – 384 с.
14. *Туманов И. М.* Режиссура массового праздника и театрализованного концерта / И. М. Туманов. – Москва : Просвещение, 1978. – 87 с.
15. *Чечетин А. И.* Искусство театрализованных представлений / А. И. Чечетин. – Москва : Просвещение, 1981. – 192 с.
16. *Шубина И. Б.* Драматургия и режиссура зрелища. Игра, сопровождающая жизнь / И. Б. Шубина. – Ростов-н-Д. : Феникс, 2006. – 285 с.
17. *Шейко В. М.* Формування основ культурології в добу цивілізаційної глобалізації (друга половина XIX – початок XXI ст.): [монографія] / В. М. Шейко, Ю. П. Богуцький. – Київ : Генеза, 2005. – 592 с.
18. *Cremona V. N.* Theatrical Events. Borders – Dynamics – Frames / Cremona Vicky Ann, Peter Eversmann, Hansvan Maanen, Willmar Sauter, John Tulloch. – Amsterdam / NewYork, NY, 2004. – VI. – 398 p.
19. *Govan E.* Making a performance: devisingh istories and contemporary practices / Emma Govan. – Routledge, 2002 – 215 p.
20. *Dolby Digital.* Википедия – свободный словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ru.wikipedia.org/wiki/Dolby_Digital, свободный.
21. *Howells R.* Visual culture / R. Howells. – Cambridge : Polity Press, 2012. – P. 237.

References:

1. *Bakhtin M.* Problemy poetiki Dostoevskogo / M. Bakhtin // Sovetskaya Rossiya Izd. 4. – M., 1979. – 317 s.
2. *Bakhtin M.* Tvorchestvo Fransua Rable i narodnaya kultura srednevekovyia i Renessansa / M. Bakhtin. – [2-e izd.]. – M. : Khudozh. lit., 1990. – 543 s.
3. *Brabich V.* Zrelishcha Drevnego Mira / V. Babich, G. Pletneva. – M. : Iskusstvo, 1971. – 80 s.

4. *Barbay Yu. M.* Teatralnyy obraz : osnovnye elementy i priroda svyazey : avtoref. dis. ... doktora iskusstvovedeniya: (17.00.01 – teatralnoe iskusstvo) / Yu. M. Barbay ; Leningrad. gos. in-t teatra, muzyki i kinematografii im. N. K. Cherkasova. – Leningrad, 1989. – 36 s.
5. *Bereza R. P.* Formuvannia natsionalnoi samosvidomosti studentiv mystetsko-pedahohichnykh spetsialnosti zasobamy teatralizatsii na-rodnykh sviat : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk (13.00.07 – teatralna pedahohika) / R. P. Bereza ; Kyiv. nats. ped. un-t im. M. P. Drahomanova. – Kyiv, 2001. – 20 s.
6. *Holubtsova L. F.* Suchasna rezhyserska diialnist yak skladova chastyna kulturotvorchoho protsesu : avtoref. dys. ... kand. mystetstvoznnav. (17.00.01 – teatralne mystetstvo) / L. F. Holubtsova ; Kyiv. derzh. akad. kerivnykh kadriv kultury i mystetstv. – Kyiv, 2001. – 17 s.
7. *Yevreinov N.* Demon teatralnosti / N. Yevreinov. – M. : SPb., 2002. – S. 49.
8. *Klekovkin O. Yu.* Misteriia u henezi teatralnykh form i stsenichnykh zhanriv : navch.posib. / O. Yu. Klekovkin. – K. : Promin, 2001 – 335 s.
9. *Konovich A. A.* Teatralizovannye prazdniki i obryady v SSSR / A. A. Konovich. – M. : Vyssh. shk., 1990. – 208 s.; il.
10. *Levchenko O. H.* Masova svidomist i khudozhnia kultura. Dynamika vzaiemodii u teksti radianskoii kultury (za materialamy teatru i kino) : avtoref. dys. ... kand. filos. nauk. (00.00.04 – sotsiolohiia) / O. H. Levchenko ; Kyiv. in-t filosofii im. H. O. Skovorody, Nats. akad. nauk Ukrainy. – Kyiv, 2003. – 19 s.
11. *Malooka L. V.* Teatralizovane masove sviato: istoriohrafiiia problemy / L. V. Malooka // Visn. kn. palaty. – 2005. – № 4. – S. 47-49.
12. *Pavi P.* Slovar teatra / P. Pavi. – M. : Progress, 1991. – 504 s.
13. *Rubba A. A.* Fenomen estradnoy rezhissury / A. A. Rubba. – M. : Luch, 2001. – 384 s.
14. *Tumanov I. M.* Rezhissura massovogo prazdnika i teatralizovannogo kontserta / I. M. Tumanov. – M. : Prosveshchenie, 1978. – 87 s.
15. *Chechetin A. I.* Iskustvo teatralizovannykh predstavleniy / A. I. Chechetin. – M. : Prosveshchenie, 1981. – 192 s.
16. *Shubina I. B.* Dramaturgiya i rezhissura zrelishcha. Igra, soprovozhdayushchaya zhizn / I. B. Shubina. – Rostov-n-D. : Feniks, 2006. – 285 s.
17. *Sheiko V. M.* Formuvannia osnov kulturolohii v dobu tsyvilizatsiinoi hlobalizatsii (druha polovyna KhIKh – pochatok KhKHi st.) : [monohrafiiia] / V. M. Sheiko, Yu. P. Bohutskiy. – K. : Geneza, 2005. – 592 s.
18. *Cremona V. N.* Theatrical Events. Borders – Dynamics – Frames / Cremona Vicky Ann, Peter Eversmann, Hansvan Maanen, Willmar Sauter, John Tulloch. – Amsterdam / NewYork, NY, 2004. – VI. – 398 p.
19. *Govan E.* Making a performance: devisingh istories and contemporary practices / Emma Govan. – Routledge, 2002 – 215 p.
20. *Dolby Digital.* Wikipediya – svobodnyy slovar [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupa : http://ru.wikipedia.org/wiki/Dolby_Digital, svobodnyy.
21. *Howells R.* Visual culture / R. Howells. – Cambridge : Polity Press, 2012. – P. 237.

ПАЦУНОВА Л. К. Особенности режиссерской деятельности в современном театрализирующем представлении.

В статье рассматривается искусство режиссуры и его специфические законы, особые формы, выразительные методы и средства; определены сущность и специфика профессиональной деятельности режиссера как творца театрализованного представления. Утверждается, что режиссура – синкретическое искусство, которая включает в себя деятельность широкого профиля. Талант режиссера основополагается в создании целостного художественного образа в одном театрализованном сочинении. Рассматриваются особенности режиссерской деятельности в современном театрализованном произведении. Требования к режиссерской деятельности, его профессионализации выросли настолько, что только постоянное повышение теоретического уровня, практической квалификации, самообразование, расширение мировоззрения может обеспечить соответствие этим требованиям.

Ключевые слова: режиссер, художественность, драматургия, актер, современное театрализирующее представление, сценическое искусство.

PACUNOVA L. K. Features of producer activity are in modern theatrical performance.

The article deals with the art of directing and its specific laws, special forms, expressive methods and means; certainly and обґрунтовано essence and specific of professional activity of stage-director as a creator of the theatricalized presentation. It turns out that directing is a syncretic art in which the activity of a wide profile is based. The director's talent is to create a holistic artistic image in one theatrical work. The peculiarities of directing in contemporary theatrical performance are considered. Requirements to stage-director activity, his професіоналізації grew so that only permanent increase of theoretical level, practical qualification, self-education, expansion of world view can provide accordance to these requirements.

Keywords: director, artistry, drama, actor, modern theatrical performance, theatrics.

УДК 78.085.5(477)

Поклад В. П.

ДО ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ БАЛЕТУ “ЖІЗЕЛЬ” НА СЦЕНІ КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО АКАДЕМІЧНОГО ТЕАТРУ ОПЕРИ ТА БАЛЕТУ ІМ. Т. ШЕВЧЕНКА

В історії хореографічного мистецтва спектакль “Жізель” став найвищою точкою розвитку не лише французького, а й світового балетного театру XIX століття. У публікації здійснено спробу пояснити історичні та художні особливості балетної вистави “Жізель” А.-Ш. Адана, одної з найпопулярніших спектаклів академічної спадщини у репертуарі Національної опери України. Актуальність проблеми зумовлена необхідністю формування нової – безпристрасної й неупередженої – оцінки творчості українських радянських артистів і балетмейстерів, які працювали над створенням балетного репертуару вітчизняних театрів. У статті проаналізовано історіографію проблеми; розглянуто історію створення балету на західноєвропейській сцені; досліджено специфіку хореографічних редакцій “Жізелі”, поставлених на головній балетній сцені Києва Михайлом Мордкіним, Леонідом Жуковим, Костянтином Сергесвим.

Ключові слова: “Жізель”, романтична доба, український театр, балетмейстерська редакція, режисура балету.

В історії хореографічного мистецтва спектакль “Жізель” став найвищою точкою розвитку не лише французького, а й світового балетного театру XIX століття. На думку багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників: Є. Коваленко [2], В. Красовська [3], Ю. Слонімський [6], Ю. Станішевський [8] тощо, жоден інший твір доби романтизму не досяг тої цілісності і гармонії, багатства ідей танцювальної поезії, значущості образів і досконалості драматургії – того, що зробило балет “Жізель” вершиною академічної спадщини. Відомий музикант, диригент Національної Опери Монте-Карло (оперний театр Монако) Р. Бонайн писав: “Я вважаю “Жізель” одним з найвеличніших творів, коли-небудь написаних для балету, і однією з великих романтичних партитур XIX століття” [3, с. 99].